

provincie
groningen

Richtlijnen

**ten behoeve van het milieueffectrapport
Waterberging Benedenloop
Westerwoldse Aa, Kuurbos/bos op
Houwingaham, Bovenlanden en
Hamdijk**

opgesteld door Gedeputeerde Staten

van de provincie Groningen en de gemeenteraden van de
gemeenten Reiderland en Bellingwedde

maart 2009

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	3
2. Hoofdpunten van het MER	3
3. Achtergrond, beleid en besluiten.....	4
3.1 Achtergrond, probleemstelling en doel	4
3.2 Beleidskader	5
3.3 Te nemen besluiten	5
4. Voorgenomen activiteit en alternatieven	5
4.1 Uitwerking doelstellingen	5
4.2 Voorgenomen activiteit	6
4.3 Alternatieven	7
4.4 Referentie	7
5. Milieuaspecten	8
5.1 Algemeen	8
5.2 Bodem en water.....	8
5.3 Natuur.....	8
5.4 Landschap en cultuurhistorie.....	9
6. Aanbevelingen voor het vervolg.....	10
7. Vorm en presentatie	10

Bijlage 1 - Projectgegevens

Bijlage 2 - Lijst met inspraakreacties en adviezen

1. INLEIDING

In het Provinciaal Omgevingsplan (POP) van de provincie Groningen zijn waterbergingsgebieden aangewezen en is een robuuste ecologische verbinding aangegeven. Voor vier van deze waterbergingsgebieden wordt momenteel een inrichtingsplan gemaakt, te weten voor de gebieden Benedenloop Westerwoldse Aa, Kuurbos, Bovenlanden en Hamdijk. Het op te stellen milieueffectrapport (MER) dient ter ondersteuning van de besluitvorming met betrekking tot de vaststelling van de bestemmingsplannen buitengebied en het verlenen van ontgrondingsvergunningen. De provincie Groningen treedt op als coördinerend bevoegd gezag in deze procedure.¹ De bestemmingplanwijzigingen zijn nodig om in ieder geval vier waterbergingsgebieden ruimtelijk vast te leggen. De gebieden Benedenloop Westerwoldse Aa, Bovenlanden en Hamdijk zullen bovendien onderdeel uitmaken van de robuuste ecologische verbinding.

De m.e.r.-procedure is van start gegaan met de kennisgeving van de startnotitie in het Dagblad van het Noorden van 19 april 2008 en in het Streekblad van 23 april 2008. Bij brief van 18 april 2008 hebben wij de Commissie voor de m.e.r. in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de op te stellen richtlijnen voor het MER. Vervolgens is de m.e.r.-procedure opgeschort omdat de definitieve besluitvorming over de noodzakelijke ontwerp-partiële herziening van de POP-uitwerking waterberging is aangehouden tot eind 2008. De m.e.r.-procedure is hiermee namelijk nauw verbonden. Bij brief van 19 juni 2008 hebben wij alle betrokkenen geïnformeerd over het opschorten van deze m.e.r.-procedure. De partiële herziening van het POP is op 2 december 2008 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Daarna is de m.e.r.-procedure weer opgepakt door het vragen van advies voor de richtlijnen aan de Commissie voor de m.e.r. Bij brief van 23 januari 2009 hebben we dit advies ontvangen.

Deze richtlijnen zijn opgesteld door Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen en de gemeenteraden van de gemeenten Reiderland en Bellingwedde. De richtlijnen zijn opgesteld conform het advies van de Commissie voor de m.e.r. waarin rekening is gehouden met de ontvangen inspraakreacties en adviezen.

De richtlijnen geven aan welke informatie het MER moet bieden om het milieubelang een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming.

2. HOOFDPUNTEN VAN HET MER

De volgende punten betreffen essentiële informatie in het milieueffectrapport. Dat wil zeggen dat het MER onvoldoende basis biedt voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming, als het MER niet op onderstaande punten in gaat.

- In het voortraject zijn keuzes gemaakt over de locatie van de waterbergingsgebieden en de robuuste verbindingzone. Geef in het MER een

¹ Voor nadere projectgegevens en bijzonderheden wordt verwezen naar bijlage 1 en voor een overzicht van zienswijzen en adviezen naar bijlage 2.

heldere samenvatting van de gemaakte keuzes en de onderbouwing daarvan in het voortraject van deze m.e.r.-procedure en van de daardoor overblijvende vrijheidsgraden voor de inrichting van de waterbergingsgebieden.

- Vertaal in het MER het bestaande beleid voor waterberging en ecologische verbindingen naar een concreter 'streefbeeld' voor de landschapsecologische en landschappelijke inrichting en vormgeving van zowel de waterbergingsgebieden als de robuuste verbindingzone. Besteed aandacht aan het functioneren van de genoemde gebieden als waterbergingsgebied en schakel c.q. stapstenen in de ecologische verbinding. Geef ook aan op welke wijze landschapsbehoud/-herstel zal plaatsvinden en behoud/herstel van cultuurhistorische objecten.
- De startnotitie biedt aanknopingspunten voor het ontwikkelen van alternatieven c.q. varianten. Ontwikkel daarnaast een meest milieuvriendelijk alternatief, dat op basis van de landschapsecologische systeemkenmerken van het gebied de beste kansen biedt voor de ontwikkeling van doelsoorten en doeltypen van de robuuste verbinding.
- Geef een beschrijving van de effecten van de realisatie van de vier waterbergingsgebieden en de robuuste verbinding, in samenhang met de gevolgen van andere plannen in de nabijheid.

Om deze hoofdpunten goed te kunnen beoordelen is het van belang dat het MER:

- een zelfstandig leesbare samenvatting bevat, die duidelijk is voor burgers en geschikt is voor bestuurlijke besluitvorming;
- voldoende onderbouwend kaartmateriaal bevat, voorzien van duidelijke schaal en legenda;
- een heldere vergelijking van de gepresenteerde alternatieven bevat volgens dezelfde methodiek en detailniveau.

3. ACHTERGROND, BELEID EN BESLUITEN

3.1 Achtergrond, probleemstelling en doel

De probleemanalyse en de doelstelling voor het voornemen zijn beschreven in hoofdstuk 2 van de startnotitie. De probleemanalyse is in de startnotitie summier behandeld. In het MER zal meer aandacht besteed moeten worden aan de achtergrond en de probleemanalyse van het voornemen, waarbij naast de waterberging en de ontwikkeling van de robuuste verbindingzone wordt ingegaan op recreatie, archeologie en cultuurhistorie.

Deze m.e.r. kent al een voorgeschiedenis, waarin keuzen zijn gemaakt over de locatie van de waterbergingsgebieden en de verbindingzone en te onderzoeken alternatieven. Deze keuzen vormen de onderlegger voor dit MER. Vat daarom in het MER kort de gemaakte keuzes en de onderbouwing daarvan samen. Geef aan hoe wordt aangesloten bij het concept en doelstellingen van het Handboek Robuuste Verbindingen (Alterra, 2001) voor de onderhavige verbinding en geef aan welke vertaalslag wordt gemaakt naar de specifieke lokale Groninger biotische en abiotische condities.

3.2 Beleidskader

In de startnotitie is al de nodige informatie verstrekt over het beleidskader voor het voornemen. Werk in het MER deze kaders uit, voor zover ze randvoorwaarden stellen aan het voornemen.

Geef in het MER expliciet aan welke beperkingen/randvoorwaarden beleid, regelgeving en eerder gemaakte afspraken stellen aan de waterberging en de robuuste verbindingzone. Ga daarbij in op aspecten als de noodzakelijke omvang van de waterbergingsgebieden, de noodzakelijke breedte en lengte van de stapstenen van de verbindingzone, inrichtingsaspecten, aanwezige en potentiële doelsoorten, potenties voor de ontwikkeling van leefgebied voor doelsoorten etc. Geef in het MER een beschouwing op de vraag in hoeverre deze randvoorwaarden nu de beste kansen, of juist beperkingen, bieden voor het onderhavige Oost-Groningse gebied met haar specifieke abiotische condities. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is bijvoorbeeld of de soorten, waarop de eisen voor de verbindingzone gebaseerd zijn, in dit gebied ook daadwerkelijk voor (zullen) komen dan wel of hun specifieke biotoopkenmerken kunnen worden gerealiseerd.

3.3 Te nemen besluit(en)

Het MER wordt opgesteld ten behoeve van de besluitvorming inzake de vaststelling van de bestemmingsplannen buitengebied alsmede de ontgrondingsvergunningen. De informatie in het MER dient dusdanig gedetailleerd te worden dat de informatie bruikbaar is voor zowel de besluitvorming over de bestemmingsplannen als voor ontgrondingsvergunningen.

4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

4.1 Uitwerking doelstellingen

Het voornemen betreft de ruimtelijke vastlegging en inrichting van vier waterbergingsgebieden, waarvan er drie ook worden ingericht ten behoeve van een robuuste verbindingzone.

Werk in het MER de doelstellingen uit naar concrete doelen met betrekking tot te realiseren natuurdoeltypen voor de vier deelgebieden, het benodigde volume voor waterberging en de na te streven waterpeilen. Een duidelijke formulering van de doelstelling is gewenst om later te kunnen vaststellen in hoeverre de doelen worden gerealiseerd met de verschillende alternatieven.

Hydrologisch en ecologisch functioneren

Werk in het MER helder uit welke ambities voor de verschillende delen van deze verbindingzone gelden en hoe deze vorm gegeven zullen worden. Geef daarbij aan op welke plaats welk systeemtype als uitgangspunt wordt genomen en motiveer waarom welke ambitie hier wordt nagestreefd. Geef daarbij een concrete en samenhangende vertaling van het beleid (vooral de verkenning Noordelijke Natte As) naar de functionaliteit van de gehele

verbinding voor de verschillende doelsoorten, de landschapsecologische inrichting² en de landschappelijke vormgeving. Het samenhangende beeld is belangrijk om bij de verdere inrichting individuele maatregelen te kunnen toetsen op het effect op de samenhang en het functioneren van de gehele verbinding. Betrek hierbij ook de haalbaarheid van maatregelen om barrières in het plangebied te slechten.

4.2 Voorgenomen activiteit

Geef in het MER een duidelijke beschrijving van het voornemen, waarbij zowel de inrichting van de deelgebieden als ook de ingrepen en maatregelen worden beschreven. Bij de beschrijving dienen de belangrijkste aspecten, namelijk hydrologie, ecologie, recreatie, landschap en cultuurhistorie te worden beschreven. Per aspect worden hier enkele aandachtspunten aangegeven:

- hydrologisch functioneren:
 - de gerealiseerde (nood)waterberging in relatie met de eisen om wateroverlast en overstroming te beperken;
 - veranderingen in grondwaterpeilen en de kans op P-mobilisatie als gevolg van vernatting;
 - inlaat van gebiedsvreemd water en de effecten daarvan op de waterkwaliteit en de bodemkwaliteit;
 - frequentie en duur van inundaties in relatie met de mogelijkheden voor natuurontwikkeling.
- ecologisch functioneren:
 - de overbrugbaarheid van barrières;
 - de samenstelling en kwaliteit van de biotopen in de stapstenen;
 - de afstand tussen stapstenen;
 - de benodigde ecologische én abiotische omstandigheden in relatie tot de huidige kwaliteit. Ga daarbij in op het gewenste trofieniveau en geef aan hoe dat met maatregelen kan worden bereikt;
 - de potentie van de deelgebieden voor de ambities, mede afgemeten aan de aard van het landschapsecologische systeem en de herstelmogelijkheden daarvan.
- recreatie:
 - de toegankelijkheid en bereikbaarheid voor recreatief medegebruik;
 - de aantrekkelijkheid van de gebieden;
 - de kansen en beperkingen voor verblijfsrecreatie.
- landschap en cultuurhistorie³:
 - de inpassing van bestaande elementen in de verbindingszone en van nieuwe elementen in bestaande structuren;
 - de mogelijke mitigatie van negatieve invloeden;

² Landschapsecologie bestudeert de samenhang tussen soort of biotoop en haar omgeving, waarin naast de standplaats ook de focus ligt op ruimtelijke relaties. Ruimtelijke relaties tussen gebieden spelen op verschillende schaalniveaus en komen voort uit bijvoorbeeld (grond)waterstroming en de wisselwerking van soorten en populaties op het niveau van functiegebieden. Door vooral de ruimtelijke relaties te herstellen kunnen ecosystemen duurzaam herstellen en functioneren. Biotopen die relevant zijn voor de verbinding kunnen hiervan afhankelijk zijn.

³ In zienswijze 1 (zie bijlage 2) wordt uitgebreid ingegaan op het unieke karakter van het landschap met bijzondere (cultuur)historische waarden, de verdedigingswerken (o.a. Booneschans) en de karakteristieke boerderijen.

- de mogelijkheden voor herstel van cultuurhistorische en landschappelijke elementen, onder andere binnen de context van de historische verdedigingswerken in Westerwolde.

In het MER dient een overzicht opgenomen te worden van de beoogde fasering en planning.

4.3 Alternatieven

Werk in het MER de alternatieven voor het voornemen en de milieueffecten daarvan op een vergelijkbare wijze en detailniveau uit, op basis van de onder § 4.2. genoemde aandachtspunten.

Ontwikkel per deelgebied een meest milieuvriendelijk alternatief dat op basis van de landschapsecologische systeemkenmerken van het gebied, de beste kansen biedt voor de ontwikkeling van doelsoorten en doeltypen van de robuuste verbinding, al dan niet in combinatie met een zo goed mogelijke aansluiting bij de cultuurhistorische en archeologische waarden.

Doel van de effectvergelijking is inzicht te geven in de essentiële punten waarop, dan wel de mate waarin, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Uit deze vergelijking kunnen eventueel nog extra te nemen maatregelen worden afgeleid.

Per alternatief dient aangegeven te worden welke overwegingen aan de keuze ten grondslag liggen, zoals milieuoverwegingen en overwegingen omtrent beheer en inrichting, zoals de technische realiseerbaarheid.

De beoordeling van de alternatieven op de meest onderscheidende effecten dient in één visueel toegankelijk overzicht gepresenteerd te worden. Dit betekent dat het MER helder en gestructureerd moet zijn zodat de milieu-informatie goed is terug te vinden. Daarmee wordt de onderlinge vergelijking vergemakkelijkt.

4.4 Referentie

In de Startnotitie is nog geen referentie beschreven. Beschrijf de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied en de te verwachten milieutoestand als gevolg van de autonome ontwikkeling als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de 'autonome ontwikkeling' verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven wordt gerealiseerd. Ga bij deze beschrijving uit van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van nieuwe activiteiten waarover reeds is besloten. Ga daarbij onder andere in op:

- andere lopende en verwachte ontwikkelingen in het gebied, voor zover deze een grote mate van zekerheid kennen en van invloed kunnen zijn op het voornemen. Hierbij moet gedacht worden aan vergroting spuiboezemcapaciteit op de Dollard in relatie met benodigde bergingscapaciteit, verwerving van gronden, mogelijkheden voor onteigening en de

ontwikkeling van de EHS Westerwolde. Geef in het MER inzicht in hoe afstemming wordt bereikt en waar kansen of knelpunten liggen.

- de verwachte ontwikkeling van de landbouw in het gebied.

Geef in de vergelijking van de alternatieven ook aan hoe robuust deze zijn voor de invloed van de hierboven genoemde ontwikkelingen.

5. MILIEUASPECTEN

5.1 Algemeen

Bij de beschrijving van milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen:

- bepaal de ernst van de gevolgen voor het milieu in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigerende en compenserende maatregelen;
- per milieugevolg moet worden beschreven of deze onomkeerbaar is;
- waar relevant dient aandacht te worden besteed aan cumulatie van effecten op met name kwetsbare natuur;
- gevolgen kunnen zowel negatief als positief van aard zijn.

5.2 Bodem en water

Beschrijf de effecten van het voornemen op waterpeilen en grondwaterstanden, kwel en wegzijging, verdroging en vernatting van natuurterreinen en grondwateroverlast voor omliggende bebouwing en aangrenzende landbouwgronden in het plangebied.

Ga ook in op de effecten van mogelijke vergravingen ten behoeve van het voornemen, bijvoorbeeld teneinde de voedselrijke toplaag te verwijderen en andere bodemtypen dan kleigronden (bijv. veen) bloot te leggen. Geef aan in hoeverre hiermee de P-mobilisatie als gevolg van vernatting en inlaat van gebiedsvreemd water kan worden verminderd. Geef inzicht in de huidige en toekomstige bodem- en waterkwaliteit en welke effecten te verwachten zijn van vernatting en inundatie.

5.3 Natuur

Ga in op de mogelijke gevolgen van de inrichting van de verbindingszone voor de doelsoorten van het natuurbeleid (waaronder RVZ) en een gemotiveerde selectie van de voorkomende en potentiële soorten die een zekere natuurwaarde vertegenwoordigen. Bepaal daarbij welke soorten van de eutrofe reeks passend bij de kleigronden, meer kenmerkend zijn⁴.

⁴ Het gevaar bestaat dat zich bij de natuurontwikkeling van kleigronden die een intensief landbouwkundig gebruik hebben gekend, op termijn slechts hypertrofe vegetaties en een daarbij horende minder kenmerkende fauna ontwikkelen. Van belang is na te gaan hoe een meer karakteristieke vegetatie voor kleigronden kan worden gerealiseerd, weliswaar eutroof doch kenmerkend. Een eutrofe in plaats van hypertrofe uitgangssituatie biedt een grotere biodiversiteit en daarmee betere kansen voor de ontwikkeling van fauna-elementen. Het gaat bijv. om Reuzenzwenkgras, Rietzwenkgras, Valse voszegge, Kleine lisdodde en Mattenbies versus Brandnetel, Liesgras en Rietgras.

Op enkele locaties in de beoogde tracés voor de verbinding liggen barrières door infrastructuur (bijvoorbeeld wegen, spoorwegen en waterwegen). Geef voor het plangebied aan op welke wijze deze barrières opgeheven zullen worden.

Maak een inschatting van de effecten van de verschillende alternatieven op de ontwikkeling van de aanwezige soorten in het studiegebied. Als uitgangspunt kan deze inschatting globaal zijn, maar waar zinvol en mogelijk dient deze gekwantificeerd te worden. Dit kan bijvoorbeeld aan de orde zijn bij het bepalen van het te realiseren areaal van een bepaalde kwaliteit van het biotoop. Besteed ook aandacht aan mogelijke mitigerende maatregelen.

Geef daarnaast kwalitatief aan in hoeverre andere ecologische ambities van het voornemen kunnen profiteren of met het voornemen kunnen meeliften.

Geef aan welke recreatieontwikkeling in het studiegebied verwacht wordt en wat de effecten hiervan zijn. Besteed waar relevant ook aandacht aan de effecten door verstoring, bijvoorbeeld door aangrenzende infrastructuur.

5.4 Landschap en cultuurhistorie

Benoem en visualiseer in het MER kort en bondig de archeologische verwachtingswaarden, cultuurhistorische waarden en landschappelijke waarden, als basis voor de effectbeschrijving van alternatieven en varianten. Beschrijf - indien aanwezig - hoe negatieve effecten op archeologische resten, cultuurhistorische waarden en karakteristieke landschappen voorkomen of beperkt zullen worden. Geef tevens aan waar positieve effecten verwacht mogen worden, bijvoorbeeld door herstel, bescherming of versterking van aanwezige archeologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

De effectbeschrijving op landschap en cultuurhistorie dient op een gestructureerde wijze te worden aangepakt. Hiervoor zijn de volgende stappen denkbaar:

- een beschrijving van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden waar mogelijk effecten op kunnen treden, volgens bijvoorbeeld het rangordemodel⁵. Besteed ook aandacht aan elementen van het vroegere landgebruik, die van pas kunnen komen bij de ontwikkeling van een robuuste verbinding;
- een waardering van de beschreven landschapstypen en -elementen op de verschillende schaalniveaus, aan de hand van de (regionale) kenmerkendheid, de zeldzaamheid, de gaafheid en de vervangbaarheid;
- een beschrijving van de effecten van het voornemen op de structuren en de samenhang hiertussen in het studiegebied. Ook deze dienen gevisualiseerd te worden.

Geef aan of er strijdigheid bestaat tussen behoud/ontwikkeling van het landschap en cultuurhistorie enerzijds en de natuurdoelstellingen anderzijds.

⁵ zoals in Londo, 1997: Bos- en Natuurbeheer in Nederland 6: Natuurontwikkeling.

6. AANBEVELINGEN VOOR HET VERVOLG

Aangezien dit MER mogelijk het laatste moment is waarop de effecten van de waterberging en de verbindingzone integraal in beeld worden gebracht, hechten wij eraan enkele aanbevelingen te doen voor het vervolgtraject. Wij verwachten dat deze ondersteunend kunnen werken bij het nastreven van een goede samenhang en functioneren van deze verbindingzone.

Landschapsecologische samenhang

Draag zorg voor samenhang in het traject en de inrichting van de robuuste verbindingzone. Zeker gezien de eisen aan bijvoorbeeld de maximale afstand tussen schakels en stapstenen in de verbindingzone is dit noodzakelijk. Het los van elkaar uitvoeren van deelprojecten kan er immers toe leiden dat niet de gehele verbindingzone tot stand komt, en deze dus niet of onvoldoende werkt.

Evaluatie

Bij het besluit dient aangegeven te worden hoe en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. In het MER dient een aanzet tot een evaluatieprogramma opgenomen te worden waarbij een verband wordt gelegd met de geconstateerde leemten in informatie en onzekerheden. Hierin dient in ieder geval de continuïteit/samenhang van de verbindingzone als criterium opgenomen te worden.

7. VORM EN PRESENTATIE

De beoordeling van de alternatieven op de meest onderscheidende effecten dient in één visueel toegankelijk overzicht verwerkt te worden. Dit betekent dat het MER helder en gestructureerd moet zijn zodat de milieu-informatie goed terug te vinden is. Daarmee wordt de onderlinge vergelijking vergemakkelijkt.

Verder dient:

- het MER zo beknopt mogelijk te worden gehouden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- het MER een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst te bevatten;
- recent kaartmateriaal te worden gebruikt, moeten topografische namen goed leesbaar weer worden gegeven en dient een duidelijke legenda toegevoegd te worden.

